

ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.9

DOI <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.5.5>

Мохорєва О. М.

*старший викладач кафедри соціології та психології
Харківського національного університету внутрішніх справ*

СПЕЦИФІКА СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ЇЇ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ ІЗ ЗАЗДРІСНІСТЮ У ЗАСУДЖЕНИХ ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК

SPECIFICITY OF STRUCTURAL AND FUNCTIONAL CHARACTERISTICS OF RESPONSIBILITY AND ITS RELATIONSHIP WITH ENVY IN CONVICTED MEN AND WOMEN

У статті розглянуто специфіку структурно-функціональних характеристик відповідальності та її взаємозв'язки із заздрісністю у засуджених чоловіків та жінок. Під відповідальністю розуміється гарантування суб'єктом досягнення результату власними силами на основі самостійно прийнятого рішення, усвідомленого боргу та совісті. Відповідальність розглядається переважно як явище інтегральне, що містить багатовимірну структуру. Науковці зазначають, що причинами, котрі викликають відповідальні дії, є матеріальні і ідеальні потреби та зовнішні подразники. Заздрісність, у свою чергу, розглядається багатьма авторами як ставлення до іншої людини, переживання, емоційний стан, як прояв неповноцінності, як деструктивний вплив, як продукт почуття безпорадності, як злісне почуття, як форма тривоги чи форма фрустрації, захисна реакція, стимул до самореалізації та як прояв мотивації досягнення.

За результатами дослідження видно наступне: у групі чоловіків з підвищенням таких показників, як «Особистісні труднощі», «Динамічна аєргічність», «Регуляторна екстернальність», «Операціональні труднощі» підвищується прояв заздрісності, яка забарвлена як відчуттям озлобленості та гніву так і відчуттям смутку та зневіри. З підвищенням показників «Когнітивна проінформованість» та «Змістовно-сміслові прагнення» підвищується прояв заздрісності-неприятності, а з підвищенням показника «Егоцентрична мотивація» підвищується прояв заздрісності-смуtku. У групі жінок з підвищенням таких показників, як «Егоцентрична мотивація», «Астенічна емоційність», «Регуляторна екстернальність» посилюється прояв обох видів заздрісності. З підвищенням таких показників, як «Когнітивна осмисленість», «Особистісні труднощі», «Динамічна аєргічність», «Когнітивна проінформованість», «Операціональні труднощі» та «Змістовно-сміслові прагнення» посилюється прояв заздрісності-смуtku.

Ключові слова: відповідальність, заздрісність, адаптація, мотивація, емоційність, локус контролю.

The article examines the specifics of the structural and functional characteristics of responsibility and its relationship with envy in convicted men and women. Responsibility means the subject's guarantee of achieving the result on his own, based on an independently made decision, conscious debt and conscience. Responsibility is considered mainly as an integral phenomenon containing a multidimensional structure. Scientists note that the reasons that cause responsible actions are material and ideal needs and external stimuli. Envy, in turn, is considered by many authors as an attitude towards another person, an experience, an emotional state, as a manifestation of inferiority, as a destructive influence, as a product of a feeling of helplessness, as a malicious feeling, as a form of anxiety or a form of frustration, a protective reaction, a stimulus for self-realization and as a manifestation of achievement motivation.

According to the results of the study, the following can be seen: in the group of men with an increase in such indicators as "Personal difficulties", "Dynamic aergicness", "Regulatory externality", "Operational difficulties", the manifestation of envy, which is colored by feelings of embitterment and anger as well as feelings of sadness and despair. As the indicators of "Cognitive awareness" and "Content-semantic aspirations" increase, the manifestation of envy-dislike increases, and with the increase of the indicator "Egocentric motivation", the manifestation of envy-sadness increases. In the group of women with an increase in such indicators as "Egocentric motivation", "Asthenic emotionality", "Regulatory externality", the manifestation of both types of envy increases. With the increase of such indicators as "Cognitive meaningfulness", "Personal difficulties", "Dynamic aergicness", "Cognitive awareness", "Operational difficulties" and "Substantive and meaningful aspirations", the manifestation of envy-sadness increases.

Key words: responsibility, envy, adaptation, motivation, emotionality, counter locus.

Постановка проблеми. У сучасних умовах всепоглинаючої глобалізації та урбанізації першочерговим завданням сучасної психологічної науки постає формування інтелектуальної, соціально-зрілої, активної, толерантної до різноманітності та відповідальної особистості. Також все частіше у психологічній науковій літературі можна зустріти роботи, присвячені дослідженню

феномену заздрісності та відповідальності особистості.

Аналіз попередніх досліджень. Заздрісність розглядається багатьма авторами як ставлення до іншої людини (Т. В. Бєскова, Р. М. Шаміонов), переживання (К. К. Муздибаєв, О. Р. Бондаренко), як емоційний стан (Л. О. Карпенко), як прояв неповноцінності (А. Адлер, В. Лукан), як деструктив-

ний вплив (З. Фрейд), як продукт почуття безпорадності (М. Шелер), як злісне почуття (М. Кляйн), як форма тривоги (К. Хорні) чи форма фрустрації (Е. Фромм), як захисна реакція (А. Д. Розенблатт, Н. В. Дмитрієва), як енергія (Г. Шек), як стимул до самореалізації (О. Є. Соколова) та як прояв мотивації досягнення (С. Ю. Головін). Серед дослідників психологічного феномену – відповідальність особистості – Е. Еріксон, А. Маслоу, С. Московічі, Г. Оллпорт, К. Роджерс, Ф. Перлз, Г. С. Костюк, С. Д. Максименко, В. О. Моляко, О. Б. Старовойтенко, Т. М. Титаренко, О. С. Штепа та низка інших авторів. Найчастіше проблему відповідальності особистості розглядають на рівні індивіда, особистості, суб'єкта діяльності й індивідуальності особистості.

Мета статті. Мета нашого дослідження полягає у вивченні структурно-функціональних характеристик відповідальності засуджених чоловіків та жінок.

Виклад основного матеріалу. В. П. Пряєін під відповідальністю розуміє гарантування суб'єктом досягнення результату власними силами на основі самостійно прийнятого рішення, усвідомленого боргу та совісті. Відповідальність визначається як досягнення результату на основі взаємодії регуляторно-динамічних і мотиваційно-смыслових компонентів та розглядається як інтегральна властивість особистості, що виявляється в усвідомленій, ініціативній, самостійній поведінці, яка служить підставою особистості, механізмом організації життєдіяльності людини, багато в чому визначає її успішність.

Поняття відповідальності розглядається переважно як інтегральне, що містить багатовимірну структуру. В. П. Пряєін зазначає, що причинами, що викликають відповідальні дії, є матеріальні і ідеальні потреби та зовнішні подразники. Причинами відмови індивіда виконувати відповідальні дії можуть бути і неповна сформованість якості відповідальності як внутрішньої потреби, так і непередбачені перешкоди, труднощі, які лежать за порогом енергетичних можливостей людини. За параметрами, відповідальні дії, які виконуються, можна віднести до великого класу довільних дій. Однак, на думку автора, не всі довільні дії є відповідальними. Такі дії мають комплекс нерозривно пов'язаних складових, без яких конкретна довільна дія не можна входить до класу відповідальних дій.

До даного комплексу складових дослідники відносять: інтенцію; свободу вибору та соціальну значимість виконуваного; усвідомлення можливого покарання в разі невиконання самостійно прийнятого рішення; завершеність дії при якій відсутність результату – відсутність реалізованої відповідальності. Весь хід відповідальної дії постає у вигляді складного багаторівневого процесу з багатозначними зв'язками між рівнями [1, с. 85].

Т. Н. Сидоровою структура відповідальності розглядається як єдність трьох компонентів: когнітивного, мотиваційного та поведінкового. Когнітивний компонент – система засвоєних особистістю знань про сутність соціальної відповідальності, про норми

поведінки, через які втілюється ця якість. Мотиваційний компонент включає в себе ієрархію мотивів соціально відповідальної поведінки. Поведінковий компонент виражається у виборі і здійсненні певної ланки поведінки, що відповідає нормам соціально відповідальної поведінки [1, с. 90].

Як зазначає К. Муздибаєв, відповідальність – це якість, яка характеризує соціальну типовість особистості. В якості основних ознак відповідальності автор виділяє точність, пунктуальність, вірність особистості у виконанні обов'язків і її готовність відповідати за наслідки своїх дій; здатність до співпереживання, чуйність до чужого болю і радості; наполегливість, старанність, сміливість, стійкість та витримку [2, с. 34].

Серед ознак прояву відповідальності виділяють наступні: усвідомлене ставлення до своєї діяльності та оцінка її з точки зору відповідності вимогам боргу; здатність до самоаналізу, самоконтролю; прояв наполегливості, ініціативності, самостійності в процесі виконання доручених обов'язків; емоційне переживання в ході виконання обов'язків; вміння дати оцінку власної поведінки та вчинків товаришів; вміння і готовність нести відповідальність за колектив і інших людей [3, с. 57].

М. А. Гуліна зазначає, що у засуджених через недовіру до представників владних структур деформується почуття відповідальності. Відповідальність за самого себе, за свою сім'ю і за своє майбутнє засуджений прагне перекласти на інших [4, с.20].

На думку В. Г. Казанської зі співавторами, успіх адаптації до місць позбавлення волі і реадaptaції після звільнення багато в чому залежить від уміння брати на себе відповідальність за своє життя [4, с. 23]. Результати дослідження структурно-функціональних характеристик відповідальності засуджених чоловіків та жінок надані у таблиці 1.

Слід зазначити, що в обох групах показники «Предметна продуктивність», «Особистісні труднощі», «Інструментально-стильові прагнення», «Динамічна аергічність», «Егоцентрична мотивація», «Когнітивна проінформованість», «Астенічна емоційність» та «Регуляторна екстернальність» з урахуванням довірчих інтервалів досягають середнього рівня. Таким чином, досліджувані в цілому характеризуються ситуативним, нейтральним рівнем прояву: труднощів внутрішнього порядку; особистої енергії, рішучості, бажання зайняти лідируюче положення при виконанні відповідальних справ; завадостійкості, нерішучості та неов'язковості суб'єкта, схильності до відмови від реалізації важких і відповідальних завдань; середнім рівнем особистісно-значущої мотивації; ситуативним розумінням відповідальності, розглядом якоїсь однієї сторони, складовою якості неспецифічного, загального характеру; середнім рівнем появи негативних емоцій при необхідності виконання в ході реалізації і при неуспіху в відповідальній справі та середнім рівнем ставлення реалізації відповідальних справ відносно залежності від інших людей і зовнішніх обставин. Ситуативний прояв відповідальності окреслює окре-

**Показники структурно-функціональних характеристик відповідальності
у засуджених чоловіків та жінок (M±m)**

Шкали	Група 1 (чоловіки)	Група 2 (жінки)	t	p
ДЕ	23,91±1,06	27,3±1,01	2,31	0,05
СМ	22,69±1,11	25,6±1,06	1,88	-
КО	25,69±0,96	26,8±0,93	0,84	-
ПП	23,52±1,35	24,86±1,39	0,69	-
СЕ	25,21±1,13	26,86±1,04	1,07	-
РІ	24,78±1,03	28,47±0,69	2,95	0,01
ОТ	20,91±1,55	21,47±0,97	0,3	-
ІСП	23,95±0,87	24,34±0,94	0,3	-
ДА	21,43±1,14	20,17±1,15	0,77	-
ЕМ	21,6±0,9	18,69±1,23	1,9	-
КП	19,91±1,35	21,3±1,3	0,74	-
СП	20,78±1,08	24,95±1,11	2,68	0,05
АЕ	21,04±0,87	22,04±1,22	0,66	-
РЕ	20,95±1,31	21,17±0,89	0,13	-
ОТ	20±1,24	23,78±1,17	2,2	0,05
ЗСП	25,6±0,98	25,9±0,98	0,21	-

мий напрямок корекційної роботи, спрямованої на формування на підвищення відповідальності.

За шкалами «Соціоцентрична мотивація» та «Регуляторна інтернальність» показники у групі чоловіків з урахуванням довірчих інтервалів знаходяться на середньому рівні, що свідчить про ситуативний прояв соціально-значущої мотивації, яка виражена у виконанні відповідальних справ через бажання бути серед людей, колективу, суспільства, пов'язана з почуттям обов'язку, переважанням суспільних інтересів та середній рівень самостійності суб'єкта, його самокритичності та незалежності при виконанні відповідальних справ.

Показники «Когнітивна осмисленість», «Стенічна емоційність» та «Змістовно-сміслові прагнення» в обох групах з урахуванням довірчих інтервалів знаходяться на межі середнього та високого рівня, що свідчить про вираженість глибокого та цілісного уявлення якості, розуміння стрижневий основи відповідальності, її суті; високий рівень переживання позитивних емоцій при виконанні відповідальних справ та високий рівень прояву великої обов'язковості і сумлінності, яка проявляється при виконанні справ альтруїстичного характеру, спрямованих більшою мірою на соціальне оточення.

За шкалою «Соціоцентрична мотивація» у групі жінок з урахуванням довірчих інтервалів показник знаходиться на межі середнього та високого рівня, що свідчить про вираженість прояву соціально-значущої мотивації, яка виражена у виконанні відповідальних справ через бажання бути серед людей, колективу, суспільства.

За шкалою «Регуляторна інтернальність» показник у групі жінок з урахуванням довірчих інтервалів знаходиться на високому рівні, що відображає високий рівень самостійності суб'єкта, його самокритичності та незалежності при виконанні відповідальних справ.

Показник за шкалою «Динамічна ергічність» в групі чоловіків склав 23,91±1,06, в групі жінок 27,3±1,01. Зафіксовано достовірне підвищення показника в другій групі, при $p \leq 0,05$. Це свідчить про те, що жінки більш схильні до низької завадостійкості, нерішучості і необов'язковості, до відмови від реалізації важких і відповідальних завдань.

За шкалою «Регуляторна інтернальність» показник в першій групі склав 24,78±1,03, в другій групі 28,47±0,69. Отримані достовірні відмінності між групами, при $p \leq 0,01$. Отже, жінки є більш самостійними, самокритичними та незалежними при виконанні відповідальних справ.

Показник за шкалою «Суб'єктна продуктивність» в групі чоловіків склав 20,78±1,08, в групі жінок 24,95±1,11, що дозволило зафіксувати достовірне підвищення показника в другій групі, при $p \leq 0,05$. Тобто, жінки більш схильні виявляти відповідальність у діяльності, пов'язаній з особистим благополуччям, самореалізацією, з розвитком різних сторін і якостей особистості.

Жінки більш схильні виявляти відповідальність при зіткненні з труднощами, що виникають в процесі виконання завдання, що залежать від характеру виконуваного завдання і оточуючих людей.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що жінки виявляють більшу схильність до відмови від реалізації важких і відповідальних завдань та нерішучості необов'язковості, проте при виконанні відповідальних справ вони, на відміну від чоловіків, більш схильні до самокритичності та незалежності. Крім того, жінки виявляють більшу відповідальність у справах, які пов'язані з їх особистим благополуччям та самореалізацією. А також, при зіткненні з труднощами, на які впливає характер виконуваного завдання та оточуючі люди.

Т. В. Бескова, розглядаючи поведінковий компонент заздрисності, зазначає, що будь-який вчинок

передбачає певну відповідальність людини за його соціальні наслідки. Суб'єкт заздрісності вимушений шукати моральне виправдання свого вчинку, і, як правило, знаходить його в каузальній омані – сприйнятті людини, що має перевагу в значущій сфері, як причини власних невдач і приниженого положення.

Це дає людині підстави вважати, що вона має моральне право на «нечистоplotні» вчинки по відношенню до об'єкта переваги, тим самим відновлюючи порушену на її погляд справедливість [5, с. 216].

Результати вивчення взаємозв'язків заздрісності зі структурно-функціональними характеристиками відповідальності у засуджених чоловіків та жінок надано у таблиці 2.

У групі чоловіків на статистично значущому рівні зафіксовані позитивні кореляційні зв'язки між шкалою «Особистісні труднощі» та шкалами «Заздрісність – неприязнь», $r = 0,594$ при $p \leq 0,01$ та «Заздрісність – смуток», $r = 0,491$ при $p \leq 0,05$. Це свідчить про те, що з підвищенням здатності до відчуття труднощів внутрішнього порядку, таких як тривожність, невпевненість, поганий настрій, підвищується прояв заздрісності, яка забарвлена як відчуттям озлобленості та гніву так і відчуттям смутку та зневіри.

У досліджуваних першої групи на статистично значущому рівні зафіксовані позитивні кореляційні зв'язки між шкалою «Динамічна аергічність» та шкалами «Заздрісність – неприязнь», $r = 0,578$ при $p \leq 0,01$ та «Заздрісність – смуток», $r = 0,398$ при $p \leq 0,05$. Таким чином, з підвищенням нерішучості, низької стійкості перед перешкодами та схильності до відмови від реалізації важких і відповідальних завдань у чоловіків актуалізуються прояви заздрісності – неприязні, яка знаходить вираз в таких відносинах до іншого, як ненависть, ворожість, під-

озрілість та заздрісності-смуток, яка проявляється відчуттями зневіри, відчаю та образи.

Отриманий достовірний позитивний кореляційний зв'язок між шкалами «Заздрісність – смуток» та «Егоцентрична мотивація», $r = 0,376$ при $p \leq 0,05$ у групі чоловіків. Посилення особистісно-значущої мотивації, вираженої в бажанні звернути на себе увагу в процесі реалізації відповідальних справ, отримати винагороду, або уникнути особистих ускладнень та можливого покарання, підвищує прояв заздрісності, яка забарвлена відчуттями смутку та зневіри.

У групі чоловіків зафіксований достовірний позитивний кореляційний зв'язок між шкалами «Заздрісність – неприязнь» та «Когнітивна проінформованість», $r = 0,379$ при $p \leq 0,05$. З посиленням власності поверхневого розуміння відповідальності, розгляду її якоїсь однієї сторони, складовою якості неспецифічного, загального характеру, підвищується прояв заздрісності, яка знаходить вираз в таких відносинах до іншого, як ненависть та ворожість.

У досліджуваних першої групи на статистично значущому рівні зафіксовані позитивні кореляційні зв'язки між шкалою «Регуляторна екстернальність» та шкалами «Заздрісність – неприязнь», $r = 0,695$ при $p \leq 0,01$ та «Заздрісність – смуток», $r = 0,551$ при $p \leq 0,01$. Це свідчить про те, що з підвищенням рівня реалізації відповідальних справ, які ставляться в залежність від інших людей та зовнішніх обставин, актуалізуються прояви заздрісності-неприязні, яка знаходить вираз в злісному роздратовано-прискіпливому ставленні до більш успішної людини та заздрісності-смуток, яка проявляється обмеженням числа об'єктів заздрісності, винаходу інших параметрів порівняння.

Таблиця 2

Взаємозв'язки заздрісності зі структурно-функціональними характеристиками відповідальності у засуджених чоловіків та жінок (r)

Показники	Група 1 (чоловіки)		Група 2 (жінки)	
	Заздрісність – неприязнь	Заздрісність – смуток	Заздрісність – неприязнь	Заздрісність – смуток
ДЕ	0,163	0,039	0,151	-0,055
СМ	0,299	0,074	0,206	0,063
КО	-0,123	-0,278	0,229	0,477*
ПП	0,026	-0,145	0,245	-0,004
СЕ	0,234	0,078	0,229	-0,084
РІ	-0,156	-0,282	0,138	0,156
ОТ	0,594**	0,491*	0,112	0,389*
ІСП	-0,006	-0,015	0,164	0,085
ДА	0,578**	0,398*	-0,006	0,589**
ЕМ	0,297	0,376*	0,365*	0,547**
КП	0,379*	0,260	0,173	0,394*
СП	0,238	0,098	0,184	-0,088
АЕ	0,283	0,246	0,433*	0,722**
РЕ	0,695**	0,551**	0,338*	0,547**
ОТ	0,462*	0,488*	0,016	0,669**
ЗСП	0,321*	0,275	0,159	0,525**

У групі чоловіків на статистично значущому рівні зафіксовані позитивні кореляційні зв'язки між шкалою «Операціональні труднощі» та шкалами «Заздрісність – неприязнь», $r = 0,462$ при $p \leq 0,05$ та «Заздрісність – смуток», $r = 0,488$ при $p \leq 0,05$. З підвищенням рівня труднощів, що виникають в процесі виконання завдання, та залежать від характеру виконуваного завдання і оточуючих людей, актуалізуються прояви заздрісності, яка знаходить вираз в злісному роздратовано-прискіпливому ставленні до більш успішної людини, а також в таких низьких формах, як наклеп, плітки та необґрунтована критика та прояв заздрісності, яка знаходить вираз у тому, що людина замовчує, ігнорує досягнення конкурента як неіснуючі або ж навмисно вихваляє гідності менш гідної людини.

Виявлений достовірний позитивний кореляційний зв'язок між шкалами «Заздрісність – неприязнь» та «Змістовно-сміслові прагнення», $r = 0,321$ при $p \leq 0,05$ у групі чоловіків. З посиленням відчуття обов'язковості і сумлінності, які проявляються при виконанні справ альтруїстичного характеру, спрямованих більшою мірою на соціальне оточення, підвищується прояв заздрісності, яка знаходить вираз у злостивому ставленні до більш успішної людини.

У групі жінок на статистично значущому рівні зафіксовано позитивний кореляційний зв'язок між шкалами «Заздрісність – смуток» та «Когнітивна осмисленість», $r = 0,477$ при $p \leq 0,05$. Посилення рівня розуміння стрижневої основи відповідальності, її суті, актуалізує прояв заздрісності, яка проявляється відчуттями зневіри, відчаю та образи.

Зафіксовано достовірний позитивний кореляційний зв'язок між шкалами «Заздрісність – смуток» та «Особистісні труднощі», $r = 0,389$ при $p \leq 0,05$ у групі жінок. З підвищенням рівня труднощів внутрішнього порядку, таких як тривожність, невпевненість та поганий настрій, у жінок підвищується прояв заздрісності, яка забарвлена відчуттями смутку, зневіри та образи.

Виявлений достовірний позитивний кореляційний зв'язок між шкалами «Заздрісність – неприязнь» та «Динамічна аергічність», $r = 0,589$ при $p \leq 0,01$. Посилення рівня нерішучості, низької стійкості перед перешкодами та схильності до відмови від реалізації важких і відповідальних завдань у жінок актуалізує прояв заздрісності, яка знаходить вираз в злісному роздратовано-прискіпливому ставленні до більш успішної людини.

У групі жінок зафіксовані достовірні позитивні кореляційні зв'язки між шкалою «Егоцентрична мотивація» та шкалами «Заздрісність – неприязнь», $r = 0,365$ при $p \leq 0,05$ та «Заздрісність – смуток», $r = 0,547$ при $p \leq 0,01$. Це свідчить про те, що з посиленням особистісно-значущої мотивації, вираженої в бажанні звернути на себе увагу в процесі реалізації відповідальних справ, у жінок підвищується прояв заздрісності-неприязні, яка забарвлена відчуттям озлобленості та гніву та заздрісності-смутку, забарвленою відчуттями зневіри, відчаю, невпевненості та образи.

Зафіксовано достовірний позитивний кореляційний зв'язок між шкалами «Заздрісність – смуток» та «Когнітивна проінформованість», $r = 0,394$ при $p \leq 0,05$ у групі жінок. Посилення властивості поверхневого розуміння відповідальності, розгляду її якоїсь однієї сторони, складовою якості неспецифічного, загального характеру, підвищує прояв заздрісності, яка проявляється відчуттями зневіри, відчаю, образи та смутку.

У групі жінок на статистично значущому рівні зафіксовані позитивні кореляційні зв'язки між шкалою «Астенічна емоційність» та шкалами «Заздрісність – неприязнь», $r = 0,433$ при $p \leq 0,05$ та «Заздрісність – смуток», $r = 0,722$ при $p \leq 0,01$. З підвищенням рівня негативних емоцій, які виникають при необхідності виконання відповідальної справи та при неуспіху в ній, підвищуються прояви заздрісності – неприязні, яка знаходить вираз в таких відносинах до іншого, як ненависть, ворожість, підозрілість та заздрісності-смутку, яка проявляється відчуттями зневіри, смутку та безсилля.

У досліджуваних другої групи на статистично значущому рівні зафіксовані позитивні кореляційні зв'язки між шкалою «Регуляторна екстернальність» та шкалами «Заздрісність – неприязнь», $r = 0,338$ при $p \leq 0,05$ та «Заздрісність-смуток», $r = 0,547$ при $p \leq 0,01$. Підвищення рівня реалізації відповідальних справ, які ставляться в залежність від інших людей та зовнішніх обставин, актуалізує прояв заздрісності-неприязні, яка знаходить вираз в злісному роздратовано-прискіпливому ставленні до більш успішної людини та заздрісності-смутку, яка проявляється ігноруванням успіхів конкурента або вихвалянням переваг менш гідної людини.

Отриманий достовірний позитивний кореляційний зв'язок між шкалами «Заздрісність – смуток» та «Операціональні труднощі», $r = 0,669$ при $p \leq 0,01$ у групі жінок. Підвищення рівня труднощів, що виникають в процесі виконання завдання, та залежать від характеру виконуваного завдання і оточуючих людей, актуалізується прояв заздрісності, яка знаходить вираз у тому, що людина замовчує, ігнорує досягнення конкурента як неіснуючі або ж навмисно вихваляє гідності менш гідної людини.

Виявлений достовірний взаємозв'язок між шкалами «Заздрісність – смуток» та «Змістовно-сміслові прагнення», $r = 0,525$ при $p \leq 0,05$ у групі жінок. З посиленням відчуття обов'язковості і сумлінності, які проявляються при виконанні справ альтруїстичного характеру, спрямованих більшою мірою на соціальне оточення, підвищується прояв заздрісності, яка забарвлена відчуттями смутку, зневіри та образи.

Висновки. Таким чином, у групі чоловіків з підвищенням таких показників, як «Особистісні труднощі», «Динамічна аергічність», «Регуляторна екстернальність», «Операціональні труднощі» підвищується прояв заздрісності, яка забарвлена як відчуттям озлобленості та гніву так і відчуттям смутку та зневіри. З підвищенням показників «Когнітивна проінформованість» та «Змістовно-сміслові праг-

нення» підвищується прояв заздрісності-неприязні, а з підвищенням показника «Егоцентрична мотивація» підвищується прояв заздрісності-смутку. У групі жінок з підвищенням таких показників, як «Егоцентрична мотивація», «Астенічна емоційність», «Регуляторна екстернальність» посилюється прояв

видів заздрості. З підвищенням таких показників, як «Когнітивна осмисленість», «Особистісні труднощі», «Динамічна аергічність», «Когнітивна проінформованість», «Операціональні труднощі» та «Змістовно-сміслові прагнення» посилюється прояв заздрісності-смутку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лісовенко А. Ф. Психологічне благополуччя особистостей, схильних та не схильних до заздрощів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016, Т.1. № 2. С. 85-90.
2. Лісовенко А. Ф. Впевненість у собі осіб з різною схильністю до заздрості. *Наука і освіта*. 2014, № 2. С. 32-37
3. Сидорова Т.М. Особливості соціальної відповідальності у старшокласників. *Питання психології*. 1987, № 5. С. 56 -62.
4. Лісовенко А.Ф. Взаємозв'язок показників заздрісності і ворожості особистості. Зб. мат.-лів наук.-практ. конф. молодих учених та студентів [«Проблеми сучасної психології особистості»], (Одеса, 29 квітня 2014 р.) ПНПУ імені К.Д. Ушинського. Вип. 5. С. 16-23.
5. Максименко С.Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці: методологія, методи, програми, процедури / Сергій Дмитрович Максименко. К.: Наукова думка, 1998. 216 с.
6. Саннікова О.П., Лісовенко А.Ф. Уявлення студентів про феномен «заздрість». *Science and education a new dimension. Pedagogy and Psychology*, III (29). Issue: 57, 2015. P. 72-75. Available at: <http://seanewdim.com/published-issues.htm>.
7. Бикова С. В. Індивідуально-типологічні особливості схильності до ризику: дис.... канд психол. наук : спец. 19.00.01. Одеса. 2008. С. 205.
8. Коломієць, А. І., and В. А. Оверчук. "Жіночі девіації: варіанти соціальної поведінки." *Збірники наукових праць професорсько-викладацького складу ДонНУ імені Василя Стуса*. 2021. С. 141-143.
9. Святненко, І. О. "Девіації в українській гендерній культурі: соціосистемологічний аспект." *Грані* 20, № 6. 2017. С. 17-22.
10. Груб'як О. М. Психологічне благополуччя особистості у період ранньої дорослості: дис. канд. психол. наук: 19.00.07. Івано-Франківськ, 2015. С. 219.